

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Педагогічний факультет

Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва

До захисту допущено

_____ 2020 р.

Завідувач кафедри

ОДПМ і РТМ

_____ Н.О. Урсу

Дипломна робота бакалавра

з теми «**МАЙСТРИ СІЛЬСЬКОГО ПЕЙЗАЖУ В
УКРАЇНСЬКОМУ МАЛЯРСТВІ ХІХ СТ.»**

Виконала: студентка

ОМmsx 1 – В 18z групи

спеціальності 014 Середня Освіта

(Образотворче мистецтво)

заочної форми навчання

Засць Інна Анатоліївна

Науковий керівник: Шульц Н. А.,

кандидат мистецтвознавства,

старший викладач

Рецензент: Демчик К. І.,

кандидат педагогічних наук,

старший викладач

Кам'янець-Подільський 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ ПЕЙЗАЖНОГО ЖАНРУ.....	6
1.1. Значення пейзажного мотиву в образотворчому мистецтві.....	6
1.2. Зародження малярських шкіл на Україні у ХІХ ст.	16
Висновки до розділу	21
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТРАДИЦІЙ ПЕЙЗАЖНОГО МАЛЯРСТВА НА ЗАКАРПАТТІ У ХІХ СТ.....	23
2.1. Особливості стильової еволюції пейзажного малярства на Закарпатті.....	23
2.2. Вплив творчої діяльності майстрів на українське малярство	30
Висновки до розділу	35
РОЗДІЛ 3. ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗОБРАЖЕННЯ СІЛЬСЬКОГО КРАЄВИДУ НА ПЛЕНЕРІ	36
3.1. Пленер як важлива складова на уроках образотворчого мистецтва.	36
3.2. Пейзажний живопис на уроках образотворчого мистецтва	43
Висновки до розділу	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	58

ВСТУП

Актуальність дослідження теми. В українському живописі чітко окреслились, і набули специфічних ознак і активно видозмінювались усі жанри відповідно внутрішніх соціокультурних умов та загальноєвропейських художніх тенденцій. Зокрема, любов до рідного краю, відчуття природи як невід'ємної частини поняття «батьківщина» було й лишається основою сталої популярності й успішного розвитку пейзажного жанру, що набув самостійного змістовно-естетичного значення. В ньому опосередковано знайшли відображення політичні та соціальні зрушення, зміна естетичних ідеалів, художніх орієнтирів.

Посиленню зацікавлення художнього середовища національними традиціями сприяло самобутності художньої системи вітчизняних митців. Український стиль XIX ст. у живописі сформувався шляхом освоєння власної малярської спадщини, народної творчості, досягнень декоративно-прикладного мистецтва, у синтезі з актуальними течіями й напрямками та доробком класичного мистецтва, зокрема реалістичного напрямку в живописі. У в повній мірі сказане стосується пейзажу як одного з провідних жанрів національної школи живопису.

Пейзажний живопис постає засобом відображення суспільних потреб та, завдяки цьому, надалі розвивається. Дана тема є сьогодні актуальною і у зв'язку з екологічними проблемами, яким в наш час приділяється особлива увага. Природа вважається скарбом, який художників, як минулого, так і сучасності, надихає у створенні своїх живописних краєвидів. До того ж в програмі підготовки художника-вчителя саме пейзажний живопис на пленері є ключовим у накопиченні системи знань з приводу колірних та тонових співвідношень, побудови композиції, збагаченні внутрішнього світу особистості майбутнього вчителя.

В ході дослідження було розглянуто та опрацьовано велику кількість фахової літератури з питань мистецтвознавства, педагогіки, методики навчання образотворчого мистецтва, монографій, навчальних посібників та статей. Виявились корисними у написанні роботи й праці з історії пейзажу як жанру живопису, серед яких найбільше стали в пригоді дослідження К. Богемської, В. Бялика, К. Єгорової, В. Маніна. Український пейзаж XIX ст. поставав у дослідженнях вітчизняних мистецтвознавців Л. Савицької, О. Жбанкової, О. Денисенко, Д. Кривача, Т. Павлової.

Проте, розгляд різних аспектів еволюції пейзажного живопису окресленої доби як компоненту провідних соціально-культурних трансформацій не втрачає актуальності. Відзначене обумовило вибір теми нашого дослідження «Майстри сільського пейзажу в українському малярстві XIX ст.».

Мета дослідження: проаналізувати мистецтвознавчі характеристики сільського краєвиду, зокрема творчих композицій українських митців із зображенням сільського пейзажу.

Об'єкт дослідження: творчість майстрів сільського пейзажу XIX століття.

Предмет дослідження: художня та історична специфіка сільського пейзажу в живописі.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідження теми у мистецтвознавчій літературі;
2. Прослідкувати етапи розвитку пейзажу як самостійного жанру;
3. Охарактеризувати провідні етапи еволюції пейзажного жанру в українському пейзажі XIX ст.;
4. Виявити синтез основних тенденцій національного художнього світосприйняття в українському пейзажі в різних областях у XIX ст.;

5. Сформувати візуальний ряд живописних творів за темою дослідження;

6. Розглянути існуючі програми пленеру, його значення на уроках образотворчого мистецтва;

8. Розробити уроки образотворчого мистецтва з вивчення сільського пейзажу для учнів.

Методи дослідження – педагогічні та мистецтвознавчі:

- історико-динамічний метод;
- духовно-історичний метод;
- метод порівняльного стилістичного аналізу;
- соціологічний та комплексний методи;
- метод аналогій у порівнянні мистецьких творів.

Практичне значення роботи. В даному дослідженні на основі зібраних, систематизованих та проаналізованих літературних джерел зроблено спробу виявлення особливостей стильової еволюції пейзажного малярства на Закарпатті. Проаналізовано за художньо-стильовими та технологічними ознаками твори мистецтва вітчизняних майстрів зазначеної доби. Даний матеріал може бути використаний при викладанні, практичній діяльності вчителя образотворчого мистецтва. Наш підхід щодо акценту навчальної програми підготовки майбутнього художника сільського пейзажу може підвищити рівень професіоналізму у процесі навчання та сприятиме духовному збагаченню особистості.

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків, та налічує 58 сторінок.

ВИСНОВКИ

У процесі досліджуваної теми були вивчені та проаналізовані мистецтвознавчі характеристики сільського краєвиду, зокрема творчих композицій українських митців із зображенням сільського пейзажу. Здавалося б, ті зміни, які відбулися в мистецтві з початком ХІХ ст., під впливом ідей романтизму повинні були би змінити ставлення до цього напрямку пейзажного жанру. Однак у цьому процесі відбулося лише переосмислення певного ряду вартостей, що в результаті не призвело до повного занепаду.

В ході дослідження було розкрито генезу сільського краєвиду в українському образотворчому мистецтві, проаналізовано мистецтвознавчі характеристики сільського краєвиду та виявлено художню специфіку пейзажних композицій.

Як митці не можуть жити без села, що надихає їх на творчість, так і село ніколи не залишається без художників, захоплених його красою й своєрідністю.

Здійснений аналіз історичного розвитку мистецтва художників, які відвідували та проживали на Україні, як культура і традиції українського народу впливали на творчість різних художників.

У роботі розглянуто історію формування та становлення пейзажного малярства другої половини ХІХ ст. на Закарпатті, творчість провідних митців закарпатської школи живопису. Аналізуємо пейзажні твори, визначаємо панівні стилістичні напрями й течії в малярських зображеннях пейзажу.

Зважаючи на принцип зв'язку з реальністю при навчанні учнів пейзажному живопису вважаємо за доцільне розглянути становлення та досягнення українського живопису, переконані що це потрібна актуальна і цікава тема.

Український пейзажний живопис розвивався в контексті європейського мистецтва, і кращі твори українських художників-пейзажистів увійшли до

скарбниці вітчизняного образотворчого мистецтва, стали його невід'ємною частиною, віддзеркаливши процесії і зміни, що відбулися в часі.

Українська пейзажна школа має яскравих, самобутніх представників, що творили власну стилістику відображення природи, яка ґрунтувалася на народних традиціях, завдяки чому їм вдалося уникнути механічних унаслідувань модних на той час європейських течій. В дипломній роботі розглянуто більше двадцяти творів українських художників, які працювали в жанрі пейзажу в ХІХ – на початку ХХ ст.

Аналізуючи різні методики проведення занять на пленері бачимо однаковість думок науковців, щодо необхідності регулярних практичних вправляння у художній роботі в умовах природного середовища. З огляду на вищезазначене, можемо стверджувати, що пленер дійсно є однією з важливих складових навчального процесу.

В даній роботі ми розглянули цілісність зображення пленеру. Отже, цілісність зображень в ході роботи на пленері досягається через аналітичне вивчення та систематизацію предметів натури, виокремлення в них головного і другорядного, побудову композиційних рішень щодо просторових планів, винайдення точних тонально-колірних відношень та узагальнень в контексті обраного світло-повітряного середовища.

Це потребує від учнів глибокої спостережливості, тонкого смаку та наполегливої праці. Окреслені цілі пленеру конкретизуються у виконанні ряду різнопланових завдань, які слід підбирати та впроваджувати з урахуванням індивідуальних вікових особливостей учнів та рівня розвитку їх художніх здібностей.

Останніми роками зросла увага до проблем теорії і практики естетичного виховання як найважливішому засобу формування відношення до дійсності, засобу етичного і розумового виховання, тобто як засобу формування всесторонньо розвиненої, духовно багатой особи. А формувати особу і естетичну культуру, – відзначають багато письменників, педагогів,

діячі культури (Д. Б. Кабальовський А. С. Макаренко, Б. М. Неменський, В. А. Сухомлинський, Л. Н. Толстой К. Д. Ушинський), – особливо поважно в найбільш сприятливому для цього шкільному віці. Відчуття краси природи, навколишніх людей, речей створює в учнів особливі емоційно психічні стани, порушує безпосередній інтерес до життя, загострює допитливість, розвиває мислення, пам'ять, волю і інші психічні процеси.

Питання пошуку і вивчення сучасних методик організації та проведення занять на пленері лишається актуальним, вимагає подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асеева Н. Ю. Українське мистецтво і європейські художні центри (кінець ХІХ–початку ХХ століття). К. : Наукова думка, 1989. 198 с.
2. Волков Н. Н. Композиция в живописи. Москва : Искусство, 1977. 262 с.
3. Гловацький С. В. Мистецький словник-довідник. Черкаси : КНЗ «ЧОПОПП ЧОР», 2017. 44 с.
4. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та практичний аспект): Монографія. Харків: Основа. 1998. 300 с.
5. Демченко Т. П. Нариси з історії Чернігівщини від найдавніших часів до наших днів. Вип. 2. Культура рідного краю в ХІХ на поч. ХХ ст. Чернігів, 1997. С. 54.
6. Жаборюк А. А. Український живопис останньої третини ХІХ початку – ХХ століття. Київ : Либідь, 1990. 309 с.
7. Жемчужников Л. Пояснення дорисунків «Живописна Україна» // Основа. СПб., 1862. Лютий. С. 2.
8. Історія декоративного мистецтва України у 5 томах / Гол. ред. Г. Скрипник, наук. ред. Т. Кара-Васильєва. Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2007 2011. Т. 1-5.: Мистецтво ХХ століття. 1048 с.
9. Історія української культури : навчальний посібник / Є. В. Перегуда, В. Ф. Панібудьласка, А. В. Тороп та ін. К. : КНУБА, 2010. 149 с.
10. Киселева Н. Е., Двухжилова А. Н. Навчальна практика – пленер – необхідна складова в системі художнього навчання // Молодий вчений. 2016. №11. С. 1603-1606.
11. Кожин Н.А. Українське мистецтво ХІХ – початку ХХ століття. Нариси. Львів : вид. Укр. полігр. ін-ту, 1958. 248 с.

12. Костанді К.К. «Нарис про життя і творчість». Мистецтво. 1955. А. Афанасьєв. –Я.П. Затенацький. «Життя і творчість». 1862-1912. Н. К. Пимоненко. Изд. Академии наук УССР. Київ. 1955 р.
13. Кузьменко А. Ю. Тарас Шевченко і Яків де Бальмен // Українська мова і література в школі. 1986. № 3. С. 10.
14. Клековкін О. Ю Мистецтво. Методологія дослідження : методичний посібник. Київ : Фенікс, 2017. 144 с.
15. Котова О. О. Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів першого року навчання з навчальної (художньо-творчої) практики (пленер) за змістовим модулем «Композиція пейзажу (на основі натурних етюдів і замальовок). Одеса : Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, 2018. 39 с.
16. Крвавич Д. П. Українське мистецтво : навчальний посібник : у 3 ч. Ч. 3. Львів : Світ, 2005.– 268 с.
17. Лильо-Откович З. Український пейзажний живопис ХІХ – початку ХХ сторіччя. Київ : Балтія-Друк, 2007. 120 с.
18. Лобановський Б. Б. Українське мистецтво другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Київ : Мистецтво, 1989. 204 с.
19. Маслов Н. Я. Пленер : Практика по образотворчому мистецтві. Мистецтво : посібник для художників-графіків. Москва : Просвещение, 1984. 112 с.
20. Мурашко О.О. 1875-1919. Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР. Київ. 1959 р.
21. Островський Г. С. Образотворче мистецтво Закарпаття. Київ : Мистецтво, 1974. 200 с.
22. Осадца М. З. Міські краєвиди у творчості іноземних художників на теренах Івано-Франківщини (ХІХ початок ХХ ст.) // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць. Вип. 27. Київ : Міленіум, 2015. С. 288–298.

23. Павлова Т. В. Художник чеховської провінції // Українське мистецтво та архітектура кінця ХІХ началу ХХ ст. К.: Наукова думка, 2000. с.45-54.
24. Павлова О. І. Історія українського образотворчого мистецтва кінця ХІХ – ХХ століття. Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 124 с.
25. Половець Д. Живопис ХІХ ст. (Т. Шевченко, О. Мурашко, М. Пимоненко). 2019. 100 с.
26. Психолого-педагогічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців на компетентнісній основі : збірка наукових праць ІV Міжнар.наук.-практ. інтернет-конф., (28 лютого 2017 р.) : у 2 ч. Переяслав-Хмельницький : ФОН Домбровська Я. М., 2017. Ч. ІІ. 124 с.
27. Рогінская Ф. С. Передвижники. Москва : Мистецтво, 1993. 183 с.
28. Рубан В. В. «Забуті імена. Розповіді про українських художників ХІХ початок ХХ століття». К. : Наукова думка, 1990. С. 34–40.
29. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2005. 360 с.
30. Сова О. Історичний огляд зародження художньої роботи на пленері // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. 2017. Вип. 2(2). С. 227-235.
31. Семешко Е. Г. Деякі особливості виконання пленерних етюдів як складової художньої освіти // Проблеми сучасності: мистецтво, культура, педагогіка : збірка наукових праць / Луган. держ. ін.-т культури і мистецтв ; за заг. ред. В. Л. Філіппова. Луганськ : Вид-во ЛДІКМ, 2010. Вип. 15. С. 217-221.
32. Самойленко Г. В. Образотворче мистецтво та скульптура в Ніжині в ХVІІ–ХХ ст. Нариси культури. Ч. 5. Ніжин, 1998.

33. Султанова А. Вклад художников-передвижников в становление и развитие русской реалистической живописи XIX века // Молодой ученый. 2016. №19. С. 564-566.
34. Старченко В. І. Вплив народного малярства на творчість професійних митців України XIX початку XX століття. Дніпропетровськ, 2013. С. 17–20.
35. Степовик Д. Українське мистецтво першої половини XIX ст. Київ : Мистецтво, 1982. 213 с.
36. Туманов І. М. Рисунок, живопис, скульптура: теоретико-методологічні основи комплексного навчання: навчальний посібник. Львів : Аверс, 2010. 496 с.
37. Українське образотворче мистецтво. Київ: Скульптура, графіка. Київ, 1956 р. 120 с.
38. Український живопис. Київ. Мистецтво, 1989 р. 98 с.
39. Цугорка О. П. Закарпатська школа живопису: основні етапи становлення // Культура і сучасність. 2016. № 2. С. 67-71.
40. Черватюк В. Методичні рекомендації з пленерного живопису для молодих художників // Українська академія мистецтва. 2013. Випуск 21. С. 44-51.
41. Чмелик І. В. Пленерна практика у Карпатах як важливий чинник професійної підготовки вчителя мистецьких дисциплін // Гірська школа Українських Карпат. 2013. №10. С. 166–168.
42. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX середини XX століття: структуривання, методологія, художні позиції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра мист. : спец. 17.00.06 «Декоративне і прикладне мистецтво». Л., 2005. 22 с.
43. Яланський А. В. Основні етапи роботи над пейзажем і його частинами // Вісник КНУКіМ. Серія Мистецтвознавство. 2011. Вип. 25. С. 190-196.

44. Яланський А. В. Принципи формування цілісного сприйняття і відтворення в академічному живопису тонових і колірних співвідношень // Науковий пошук. Українська академія мистецтва. 2014. Випуск 22. С. 125-133.